

# Pesterzsébet

244

A semmiből nőtt ki néhány évtized alatt önálló községgé, majd megyei várossá. A XVIII. század első felében a mai Pesterzsébet területe a Grassalkovich féle uradalomhoz tartozó Gubacspuszta része. Nehezen képzelhető, hogy ezen a homokos, sívár vidéken bárki is várost álmodott volna. És száz évig mozdulatlan e táj, még az sem rázta meg, hogy a hercegi család kihalásával a görög származású báró Sina György vette meg a birtokot. Ez csupán névváltozás és nem magyarázat Pesterzsébet születésére.

Az okot a 67-es kiegészésnél kereshetjük. Bár elmentmondásokkal terhelt, de kezd kibontakozni Magyarországon is a kapitalista áruteremelés. A fejlődés gyors tempóját Budapest reprezentálja, néhány évtized alatt az ország ipari központja. Ide áramlik a vidék munkaerő-feleslege is. És ez az a kedvező pillanat, hogy báró Sina jó áron túladjon homokos földjein. Vevő egy belga bank, aki némi haszonnal továbbadja a földet éllemre; vállalkozóknak. És jönnek a honfgalok — nem lónáton, nem gazdag zsákmánnyal —, hogy birtokukba vegyenek egy házhelyet. Budapestről menekültek, ahol drágább a megélhetés, a telek, építőanyag, lakbér.

Igy nőtt ki a földből rövidesen *Erzsébetfalva*, *Kossuthfalva*, *Pacsirtatelep*, *Szabó József telep*, *Gubacsi puszta és Beertanya*. 1897-ben a telepek kiválnak anyaközségükből, Soroksárból, és Erzsébetfalva néven önálló községgé alakulnak. Két adat, hogy mérni lehessen a fejlődést: 1869-ben 223 lakos és harminc évvel később, a századfordulón már 17 ezer. Újpest mellett itt a legnagyobb az előrelépés, de míg Újpesten tekintélyes helyi nagyipar települ, Erzsébetre ez nem mondható. Bár a lakosság majdnem teljes egészében az iparból él, kétharmada nem a helyi iparban található. Ferenccváros, Soroksári úti gyárak, Csepel iparának munkaerőkészletét adja Erzsébet.

1923-ban már megyei város és 1930-ban Budapest, Szeged, Debrecen, Kecskemét után *a legnépesebb város*. Ennek ellenére sem fejlődött valóban városi színvonalra. Magyarázatot a telepesek vagyontalansága ad. Majdnem húszezer lakás 1930-ban, s ennek tízenhét százalékában nincs konyha, csak négy százaléknak van fürdőszobája, és hét százaléknak vize. Többemeletes ház összesen tíz volt. A fővárossal némi-

leg javította a kapcsolatot az 1896-ban épült HEV-bekötővonala, majd 1906-ban a Fővárosi Villamos Vasút pesterzsébeti vonala.

Az első telepesek között még sok volt a német anyanyelvű, de ez fokozatosan eltűnik, és soha nem osztotta meg az erzsébetieket. Ami viszont összetartó erővé vált: a közös munkahely, a közösen viselt terhek. Meglepően korán felismerték e tájon, hogy csak összetartással lehet némi könnyebbséget kiharcolni. 1890-ben alakul a *Magyarországi Szociáldemokrata Párt*, s rá két évvel tartják Erzsébeten az első munkásgyűlést, ahol határozatban rögzítik egy munkásképző egylet szervezését. A következő évben már működik az egylet belügyminiszteri engedéllyel a Pflum-féle vendéglőben. A századfordulóra kialakulnak a szakszervezetek helyi csoportjai is, akik a Posta és Izabella utca sarkán kibérelték Suda János ügyvéd házát. Ez lett az erzsébeti munkások első otthona, de rövidesen szűk lett. Több szakegylet átköltözött a Koch vendéglő külön helyiségébe. És néhány mondat a vasasokról. A Fegyvergyárban dolgozó erzsébeti munkások kiharcolták, hogy a gyár a túlrapótlékukat kifizesse. Ezt a pénzt adták a vasasszakszervezetnek, s ebből vették meg a Csillag utca 2. szám alatti telket, majd később a szomszédos telket is. A Tanácsköztársaság alatt Böhm Vilmos hadügyi népbiztos a Fegy-

**ESTI HÍRLAP**

908. ~~XX~~ XX  
1972 MAJ 29

vergárral szemben állomásozó szekerész alakulatok parákkjait a vasasoknak adta. Ezekből építették fel az erzsébetiek Bizták József ácsmester vezetésével a Csillag utcai telken a színháztermüket.

Az első sztrájk 1903-ban robbant ki a helyi gyufagyárban. Az ok: bérlévnás. 1905-ben az Oetli-gyár öntői követelték durva, brutális művezetőjük elbocsátását. A gyár vezetői a munkások egy részét küldték el. Kirobbant a budapesti általános vasmunkássztrájk, s ebben az erzsébeti üzemek munkásai is részt vettek. Az öbhetes sztrájk alatt, ahogy a Népszava írta, *Erzsébeten és Csepelen a csendőrség valóságos rémuralmat teremtett.* Hosszú oldalakat tenne ki, ha csak a sztrájkok időrendi felsorolására vállalkoznánk. Még csak annyit az első világháborút megelőző korszakról: az 1910-es községi választásokon a képviselőtestületben tizennégy szociáldemokrata képviselő foglalt helyet.

A világháború véres korszakából hadd emeljünk ki két eseményt, mivel ezek új vonással gazdagítják Erzsébet képét. A kispesti járás főszolgabirójának jelentésében olvasható, hogy az erzsébeti Jutagárban mozgalom észlelhető, különösen a női munkások körében, akik nem állnak katonai fegyelem alatt. A másik egy éhségtüntetéssel kapcsolatos. A Világ című lap tudósít, hogy mivel

Erzsébeten nem osztottak lisztjegyet, ezért négy-öt-ezer ember, túlnyomóan asszonyok, megostromolták az előljárótság épületét, onnan a főbíró és főjegyző lakása elé vonultak, s követelték a főbíró lemondását. *Matkovics Aladár főbíró lemondott.*

A Tanácsköztársaság százharminchárom napja kisebb változásokkal meg-egyezett az általános hely-zettel, intézkedésekkel. Ami itt eltérő a többi településektől, és ma már történelmi adat, hogy az akkori Erzsébetfalva *felvette a Leninváros nevet.* S ami ugyancsak megegyezett nagyjából a Tanácsköztársaság utáni állapotokkal, az a példátlan terror és megtorlás az ellenforradalom részéről. Ebben nem-csak a bosszú, de a félelem is szerepet játszott. A budapesti városparancsnok írja helyzetjelentésében, hogy „Erzsébetfalván a munkások, akiknek nagy része fegyvergyári munkás volt, számottevő fegyver, gépfegyver és kézigranát felett rendelkeznek, s csak azt várják, hogy a román katonaság elhagyja a várost, s egy órán belül újból kikiáltják a proletárdiktatúrát.” Bár ez a társadalmi fordulat huszonöt év múlva következett be, mindazoknak, akik részt vettek e korszak bérharcaiban, választási küzdelmeiben, és vállalva életveszélyt is, építették az illegális kommunista párt tömegkapcsolatát, nagy sze-

repük volt abban, hogy városuk 1945 első napjaiban hozzákezdhesen az új alapok lerakásához.

És hogy milyen emberek lakják ma Erzsébetet, arra hadd idézzünk egy friss szociológiai vizsgálat anyagából. Pesterzsébet népessége meglehetősen stabil, háromnegyed része „ős” erzsébeti. A lakosság arányos része fiatal, ami abból következik, hogy a fiatalok nagy része *családalapítás után sem költözik el innen.* Akiknek lakásgondjuk van, azok is úgy akarják megoldani, hogy ne kelljen elköltözniök Erzsébetről. A kereső család-fők *ötvenhárom százaléka munkás.* Ma is munkástelepülés Pesterzsébet, bár összetétele magasabb szintű a múlttal hasonlítva. A szakmunkások tizennégy százaléka érettségizett, és csupán minden ötödik munkásnál hiányzik a nyolc általános iskola. És még egy mondat a vizsgálat megállapításából: *„Erzsébeten a szomszédsági kapcsolatokon belül a kölcsönös segítségnyújtás erősebben nyilvánul meg.”*

Hosszasan lehetne sorolni, mi minden változott Erzsébeten — lakás, közmű, közlekedés, oktatás, egészségügy — amióta része a fővárosnak. Ugyanílyen hosszán lehetne sorolni, mi az, ami még hátra van ahhoz, hogy a múlt nehéz emlékei eltűnjenek. De talán mégis az a legfontosabb, ami az erzsébeti embereket jellemzi.

**Pesold Ferenc**